

СКАРБНИЦЯ МЕТОДИЧНИХ ІДЕЙ

- Моїсеев. – Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2012. – 70 с.
- Петров П. К. Система подготовки будущих специалистов физической культуры в условиях информатизации образования: Автореф. дисс. ... д. пед. н. – Ижевск: УДГУ, 2004. – 41 с.
 - Богданов В. М., Пономарьев В. С., Соловов А. В. Освіта в галузі фізичної культури за допомогою комп'ютерних технологій // Тези доп. міжнар. конф. ЮНЕСКО «Освіта дорослих – крок Росії в ХХІ століття (імпульс V- ої Гамбурзької конференції з освіти дорослих)». – Нижній Новгород: ННГАСУ, 1999. – Ч. 2. – С. 93-94.
 - Богданов В. М., Пономарьев В. С., Соловов А. В. Використання сучасних інформаційних технологій в теоретичній і методико-практичній підготовці студентів з фізичного виховання // Матеріали Все-російської наук. –практ. конф. «Фізична культура та спорт на межі тисячоліть». – СПб.: СПб. держ. пед. ун-т, 2000. – Ч. 2. – С. 23-24.
 - Бахматюк Я. ІКТ і мультимедійне забезпечення навчального процесу на уроках історії / Ярослав Бахматюк // Історія України. – 2011. – № 37 (725). – С. 3-8.

Чмир О. В.*

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ПРИ ВИВЧЕННІ ПРИРОДОЗНАВСТВА

У статті здійснюється оглядовий аналіз практики організації дослідно-експериментальної роботи дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Звернено увагу на необхідність поєднання репродуктивного та творчого підходів до проведення дослідів на уроках природознавства й визначені педагогічні умови ефективності дослідно-експериментальної роботи в початковій школі.

У Державному стандарті початкової загальної освіти в освітній галузі «Людина і світ» сказано, що учні мають оволодіти методами пізнання природи (спостереження, практична робота, дослід) та навчитися розв'язувати пізнавально-практичні задачі природничого змісту [2]. Наразі вчені та вчителі-практики підкреслюють: «Розвивальний аспект цієї освітньої галузі полягає у формуванні розумових здібностей учнів, їх емоційної сфери, спостережливості, забезпечення умов для набуття досвіду спілкування, самореалізації, самовираження в навчально-пізнавальній діяльності відповідно до індивідуальних можливостей кожної дитини» [1, с. 4]. Слід зазначити, що в сучасній дидактиці початкової освіти [5] та в педагогічній практиці [3; 7; 8] досить широко висвітлені методики організації експериментування дітей 5-7-річного віку, однак недостатньо чітко окреслені педагогічні умови ефективності цих методик, тому метою пропонованої статті ми вбачаємо аналіз і узагальнення накопиченого педагогічного досвіду та висвітлення педагогічних умов ефективності дослідно-експериментальної діяльності дітей молодшого шкільного віку на уроках природознавства.

Насамперед, вважаємо слушним звернення до аналізу ево-

* © Чмир О. В.

СКАРБНИЦЯ МЕТОДИЧНИХ ІДЕЙ

люції поглядів на проблему формування дослідницьких умінь особистості. У зв'язку із цим неможливо не згадати ім'я великого Арістотеля, філософа, педагога, природознавця, який вважав важливою умовою пізнання людиною оточуючого світу формування її чуттєвого досвіду та відчуттів. У «Великій дидактиці» Я. А. Коменський, категорично заперечуючи схоластику, підкреслював необхідність навчання дітей методу спостереження. Важливою умовою саморозвитку особистості відомий швейцарський педагог І.-Г. Песталоцці визначав тісну взаємодію механізмів пізнання та формування практичних умінь. Нашого часу звертають на себе увагу методичні розробки підходів до дитячого експериментування, запропоновані творчим колективом фахівців під керівництвом професора М. М. Подд'якова. На наш погляд, особливої актуальності наразі набуває гіпотеза вчених про те, що в дитячому віці провідним видом діяльності є не гра, як традиційно вважалось, а експериментування [3].

Учитель початкових класів має враховувати, що дітей учать експериментуванню вже в дитячому садку [8]. У дошкільній експериментування є тим методом навчання, який дозволяє малюку в певній мірі моделювати власну картину світу, засновану на спостереженнях, дослідах, виявленні елементарних закономірностей тощо. Вихідною формою експериментування в дошкільній є маніпулювання предметами, яке має місце вже в ранньому віці і є примітивною формою природознавчого та соціального експериментів. У наступні 2-3 роки дитина вже здійснює обстежувальні дії, засвоюючи інформацію про об'єктивні властивості предметів і людей. У цей час відбувається становлення окремих фрагментів експериментальної діяльності, поки ще не пов'язаних між собою в певну систему. Після трьох років у дошкільника починається інтегрування цих фрагментів, а розвиток дитини переходить у наступний період – зацікавлення, який за умови правильного виховання переходить у період допитливості (після 5 років). Саме в цей період експериментальна діяльність стає самостійним видом діяльності. Вихователі дошкільних навчальних закладів, використовуючи спеціальні методики розвивають у дошкільників здатність здійснювати експериментування: бачити й виділяти проблему, ставити мету, аналізувати об'єкт або явище, визначати суттєві ознаки та зв'язки, зіставляти різні факти, висувати припущення, відбирати засоби та матеріали, виконувати дії та під керівництвом дорослих робити висновки [8].

Наступним, одним із найбільш важливих, на наш погляд, етапів у формуванні здібностей дитини до дослідно-експериментальної діяльності є вивчення учнями початкової школи природознавства, центральним завданням якого визначається «формування дослідницьких умінь і здатності учнів спостерігати за об'єктами та явищами живої і неживої природи» [2, с. 186].

Навчальне спостереження на відміну від наукового, як метод навчання – це взаємопов'язаний процес діяльності вчителя (організація спостережень) та учнів, що включає в себе відчуття, сприймання та осмислення споглянутого. Правильно ор-

СКАРБНИЦЯ МЕТОДИЧНИХ ІДЕЙ

ганізоване спостереження на думку В. О. Сухомлинського «не тільки метод вивчення матеріалу, але й метод розумового розвитку, виховання розуму» [6, с. 254]. Однак не можна не погодитись і з точкою зору відомого фізіолога І. Павлова, який стверджував: «Спостереження – метод, достатній для вивчення тільки простих явищ. Що складніше явище, то потрібнішим є дослід. Дослід ніби бере явище у свої руки й пускає в хід то одне, то інше, і в такий спосіб у штучних спрощених комбінаціях визначає істинний зв'язок між явищами. Інакше сказати, спостереження збирає те, що йому пропонує природа, дослід бере в природи те, що він хоче» [4, с. 134]. Отже, педагогічно правильно організоване спостереження є підґрунтям та необхідною умовою проведення дослідів, навчального експериментування. Досліди на уроках природознавства дають змогу відтворювати явище або процес у спеціально створених умовах, стежити за їх перебігом, побачити ті ознаки, які в природі безпосередньо сприйняти важко або неможливо.

У нашій педагогічній практиці ми вважаємо за необхідне оптимально поєднувати виконання учнями репродуктивних та творчих дослідів. Значимо, що репродуктивні досліді учні виконують за зрізцем та під безпосереднім керівництвом учителя з використанням усних інструкцій, або з опосередкованим керівництвом (наприклад, за допомогою письмових інструкцій). Творчі досліді є способом самостійного розв'язання школярем навчальної проблеми. Так, наприклад, першокласники можуть самі запропонувати практичні дії та визначити їх послідовність для відповіді на запитання: «Як довести, що кам'яне вугілля важче за воду?», «Як довести, що вода прозора?», «Чи є чистою вода з міського водопроводу?» та ін.

Як приклад поєднання продуктивних та творчих дослідів на уроках природознавства приведемо фрагмент уроку на тему «Вода. Властивості води. Дослідницький практикум «Куди зникає вода з калюжі?» (1 клас).

Обладнання: презентація «Вода», глина, пісок, цвяхи, демонстраційні картки, склянки різної форми, пляшки з водою, ложечки, спиртівка, керамічна чаша, сіль, цукор, скляні блюдця, малюнок Капітошки, «Тематичний словник школяра» (К. С. Прищеп, В. Г. Лук'яненко – К.: Гала, 1997, – 336 с.).

Повідомлення теми, мети й завдань уроку розпочинається із загадки:

*«Що таке: пливе і ллється,
Часом на камінь дереться,
Як її немає – все висихає,
Звір і птаха помирає».*

Один з учнів зачитує з «Тематичного словника» значення слова «вода». Далі Капітошка пропонує переглянути презентацію «Вода» і дати відповіді на запитання:

- Кому потрібна вода?
- Чим може бути вода на Землі?
- Де є вода?

Після обговорення відповідей дітям пропонується відгадати загадки:

СКАРБНИЦЯ МЕТОДИЧНИХ ІДЕЙ

- У воді не тоне, у вогні не горить (Лід).
- Я падаю на ваші хати.
- Я білий-білий волохатий,
- Я прилипаю вам до ніг
- І називаюсь просто –.... (сніг).
- Яку воду можна нести в решеті? (Лід).
- Що виходить із носика чайника, який кипить? (Пара).

Завершенням цього етапу уроку є висновок дітей про те, що вода може бути рідкою, твердою й у вигляді пари (газоподібною). Далі Капітошка говорить: «Щоб правильно користуватися водою, треба знати її властивості, тобто ознаки. Вони притаманні всім предметам і явищам природи. Із властивостями води ми будемо сьогодні знайомитися за допомогою дослідів».

Дослід 1. «Яка вода на смак і запах?» Діти під керівництвом вчителя наливають воду у склянки, куштують її на смак та нюхають. Учитель звертає увагу школярів на те, як правильно нюхати незнайому речовину.

Дослід 2. «Яку форму має вода?» можна виконати після формулювання проблемного запитання: «Як би ви могли довести, що вода не має власної форми? Яке обладнання нам для цього потрібне?» У такому формулюванні дослід може набувати вигляду творчого експерименту: діти висувають припущення, що воду можна налити у склянку, чашу, пробірку і вона набирає форму тієї посудини, у яку її наливають.

Дослід 3 «Вода прозора та безбарвна» і дослід 4 «Вода – розчинник» теж можна розпочати з обговорення припущень (гіпотез) учнів щодо мети дослідів, логіки їх виконання та відбору необхідного обладнання, що стимулюватиме творче мислення дітей.

Узагальненням дослідів є висновки учнів про те, що вода має такі властивості: *текуча, без запаху, без смаку, прозора, безбарвна, розчиняє сіль, цукор, глину, тобто вода – розчинник. Але вона здатна розчиняти не всі речовини (цвях не розчинився).*

«Місточком» до дослідницького практикуму є запитання, яке приніс на урок «Капітошка»: «Куди зникає вода з калюжі?». Вислухавши роздуми дітей, учитель коментує цитату з підручника й проводить демонстраційний дослід із випаровуванням води (можна продемонструвати перетворення невеликого шматочка льоду в рідину і в пару). Учні пояснюють побачене та замальовують у зошитах те, у що може перетворитися вода: крижинка (сніжинка) → краплинка → «паринка».

На завершення уроку дітям можна запропонувати поділити набір літер на частини й прочитати приказки про воду:

*Водагреблірве;
Водазнайдесобідорогу;
Невиливайкаламутнувудодокичистоїнезнайдеш;
Безводийборщунезварити.*

Наш досвід організації дослідно-експериментальної роботи в початковій ланці освіти (і зокрема при вивченні природознавства) дозволяє дійти висновку, що вона буде ефективною за наступних педагогічних умов:

СКАРБНИЦЯ МЕТОДИЧНИХ ІДЕЙ

- забезпечення наступності в проведенні дослідів і спостережень за природою в дошкільних навчальних закладах та в початковій школі;
- цілеспрямованого навчання учнів методиці навчального спостереження та експериментування;
- урахування вікових та індивідуально-психологічних особливостей молодших школярів;
- оптимального поєднання репродуктивного та творчого підходів в організації дослідів та навчальних спостережень;
- запропоновані учням напрями дослідницької роботи мають бути різноманітними;
- теми досліджень повинні бути цікавими учням і мати практичну спрямованість.

Література:

1. Використання дослідів на уроках природознавства в початковій школі / упоряд.: Л. Македонова, В. Неклеса, Р. Шиян; [за заг. ред. О. В. Стребної]. – Тернопіль: Мандрівець, 2012. – 128 с.
2. Навчальні програми для загальноосвітніх навч. закл. із навчанням українською мовою. 1-4 класи. – К.: Освіта, 2011. – С. 186-203.
3. Подд'яков М. М. Відкриття нової провідної діяльності // Педагогічний вісник. – 1997. – № 1. – С. 6.
4. Павлов І. П. Повне зібрання творів: Вид-во АН СРСР в 2-х т.; книга II. – Москва; Ленінград, 1951. – 376 с.
5. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підручн. – К.: Грамота, 2012. – С. 278-282.
6. Сухомлинский В. А. Избр. пед. соч. – М.: Педагогика, 1980. – Т. 2. – 346 с.
7. Раєвська І. М. Дослідницька діяльність як засіб активізації пізнавального інтересу молодшого школяра / І. М. Раєвська // Таврійський вісник освіти. – 2011. – № 4. – С. 31-36.
8. Чехоніна О. Експериментування як основний вид пошукової діяльності // Дошкільне виховання. – 2007. – № 6. – С. 13-16.

Шабаєва О.М.*

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ СУЧАСНОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

У статті розкрито особливості та напрями соціалізації дітей в освітньому просторі сучасної загальноосвітньої школи, визначено завдання діяльності управлінців щодо їх реалізації.

Реалізація Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти в загальноосвітній школі націлена на становлення та розвиток соціально адаптованої особистості – громадянина України, здатного до самостійного розв'язання життєвих проблем.

Важливу роль у цьому процесі відіграє все те, що оточує дитину від народження до кінця життя, починаючи із сім'ї, шкільного оточення й завершуючи середовищем соціальним,

* © Шабаєва О.М.